

DONALD DAVIDSON A ANALYTICKÁ FILOZOFIA KONANIA

EMIL VIŠŇOVSKÝ, Kabinet sociálnej a biologickej komunikácie SAV, Bratislava

VIŠŇOVSKÝ, E.: Donald Davidson and Analytic Philosophy of Action
FILOZOFIA 49, 1994, No 8, p. 492

In the contribution an original attempt is made to present one of the most influential anglo-american contemporary philosophers - Donald Davidson. Davidson, drawing mostly upon Quine, sees the analytic philosophy rather as a tradition and an attitude, than a doctrine or a method. In his alternative of post-analytic philosophy important elements of neopragmatism are being found by its interpreters. Language along with action dominate Davidson's concern, his general philosophical ambition being the interpretation of human mind, language and action on the basis of an inclusive theory. His theory of language is a holistic one, his theory of meaning being inspired by Tarski's theory of truth. In Davidson's works the theory of causation has been revived in analytic philosophy, suggesting that the grounds might be the reasons of action.

Wittgensteinova metaforická sentencia z *Traktátu* (6.54) o rebríku, ktorý sa má použiť a potom, "len čo sme sa po ňom dostali hore", odhodiť, evokuje analógiu nielen vo vzťahu k samotnému Wittgensteinovi, ale aj k celému filozofickému smeru, ktorý svojím *Traktátom* zakladal (a možno tiež vo vzťahu k filozofii ako takej). Nechajme však bokom špekulácie o tom, či Wittgensteinove intencie siahali až tak ďaleko, hoci metafory s ďalekosiahlymi dôsledkami sú nepochybne znakom vysokej kreativity, ktorú Wittgensteinovi nemožno uprieť.

Podľa Donalda Davidsona význam metafory je jedna vec a jej efekt druhá; význam je totožný s jej doslovným významom, kým efekt závisí od interpretácie a použitia. Metafory nemajú nijaký zvláštny ("metaforický") význam, okrem doslovného, ktorý artikulujú. Podstata metafor je však v ich používaní, nie vo význame. Metafory nemajú nijaké zvláštne posolstvo, čo však neznamená, že nás neupozorňujú na súvislosti, ktoré by sme inak nevideli. Metafora nehovorí jedno, a znamená druhé, ako si mnohí myslia. Metafora znamená len to, čo hovorí ([3], 245-264).

Táto Davidsonova teória by snáď mohla dokumentovať to, že on sám stojí tiež v dosahu metafory "Wittgensteinovho rebríka". Po namáhavom (a, dodajme, pre filozofický vkus inej proveniencie často útrpnom) analytickom výstupe po rebríku prirodzeného či umelého jazyka, ktorý musel nepochybne tiež absolvovať, však prejavuje tendencie, viac či menej výrazné, odhodiť ho. Pravda, bolo by zrejme príliš riskantné v jeho prípade tvrdiť, že tento rebrík odhadzuje nadobro a s takou vehemenciou, akú vykazuje napr. R. Rorty. Davidson v žiadnom prípade nerezignuje na analýzu jazyka ako činnosti.

Davidson sa už nikdy nevracal späť za bod obratu, ktorý uskutočnil jeho učiteľ Quine, keď v r. 1951 napísal svoje slávne *Dve dogmy empirizmu* [4]. Navyše, sám ako Quineov nadšený žiak k nim pridal tretiu dogmu, ktorú nazval dichotómiou schémy a obsahu ([3],

183-189). Ak sa teda Quine svojou štúdiou prihlásil k empiristickému holizmu, tak niektorí neváhajú nazývať Davidsona v tomto smere až "super-holistom" (I. Hacking). Ak Quine vyhlásil program antiredukcionizmu, tak Davidson je jeho najdôslednejším realizátorom.¹ Ak sa tu Quine prihlásil k pragmatizmu, tak Davidson predstavuje podľa Rortyho napríklad spolu s H. Putnamom ten smer vnútri analytickej (či už vlastne post-analytickej filozofie), ktorý vyúsťuje do určitého variantu neopragmatizmu [5].² Ak sa teda súčasní americkí filozofi delia na "analytikov" a "pluralistov" [6], tak Davidson stojí kdesi uprostred medzi nimi. Sám totiž chápe analytickú filozofiu skôr ako tradíciu a postoj než ako doktrínu či metódu ([1], XI).

Pochopiteľne, jazyk je - avšak spolu s konaním - dominantnou témou, ktorej sa Davidson systematicky venuje. Jeho filozofia je variantom sémantiky prirodzeného jazyka, využívajúca inšpirácie najmä z Fregeho formalizačných postupov, Tarského teorémy a metafyzickej koncepcie W. Sellarsa. Jazyk je preňho totalitou, ktorá má význam ako celok. Používanie jazyka je fakt, ktorý možno rozlične interpretovať.

Davidsonovým celkovým filozofickým programom je interpretácia ľudského myslenia, reči a konania na základe ucelenej teórie, ktorú chce budovať ako paralelu (či implikáciu) k zjednoteniu Bayesovej teórie rozhodovania³ s teóriou významu [8]. Jeho teória významu sa však radikálne líši od ostatných teórií tým, že stavia na Tarského teórii pravdy. Podľa Davidsona je problém významu vlastne vyriešený vtedy, keď aplikujeme na dané vety prirodzeného jazyka Tarského podmienky pravdivosti ([3], 17-36).

Takýto prístup spočíva na behavioristickej, antiepistemologickej koncepcii jazyka, podľa ktorej tento nie je čosi tretie medzi subjektom a objektom, ani to nie je médium, pomocou ktorého utvárame svoje obrazy reality, ale je to skôr súčasť ľudského správania a konania, ktorú ľudia používajú na to, aby sa vysporiadali so svojím prostredím. Ľudia tvoria a aktívne používajú jazyk vo svojej účelnej a intencionálnej činnosti. Jazyk nemá teda primárny či privilegovaný súvis s poznaním ako zrkadlením skutočnosti. Berie sa ako ontologická danosť, prostredníctvom ktorej sme so skutočnosťou v priamom kontakte: veď keď sa učíme, resp. učíme niekoho iného nejaký prirodzený jazyk - čo učíme? Len sám jazyk, alebo zároveň aj niečo o realite? Odpoveď je nepochybne kladná v oboch smeroch.

-
- 1 Rorty označuje jeho koncepciu ako "anti-reduktívny fyzikalizmus". Jej jadro spočíva podľa neho v troch navzájom súvisiacich tézach, ktoré Davidsona najviac preslávili: 1. že dôvody môžu byť príčinami, 2. že neexistuje žiadny taký vzťah medzi slovami a objektami, vďaka ktorému by slová nadobúdali pravdivostnú hodnotu, a 3. že metafory nemajú špecifické významy. Rorty tieto tézy a ich vzťah podrobne rozoberá ([5], 113-125).
 - 2 Davidson postupne rozvíjal vlastný variant analytickej filozofie a svoje názory korigoval, takže niektorí (T. McCarthy) nabádajú, či by sa nemalo hovoriť o Davidsonovi I. a Davidsonovi II. V každom prípade však existujú viaceré interpretácie Davidsonových prác, nielen rortyovská (napr. G. Evans a J. McDowell). Sú i takí, čo dokonca u Davidsona nachádzajú paralely so Sartrom (E. Saarinen) alebo aj Derridom (S. Wheeler).
 - 3 Thomas Bayes (1702-1761) bol jedným z predchodcov súčasnej teórie rozhodovania. Bayesianizmus je filozofická doktrína, ktorá kladie dôraz viac na koncept subjektívnej pravdepodobnosti než užitočnosti alternatív v procese rozhodovania. Bližšie o tom pozri v [7].

Davidson odmieta klásť poznanie i jazyk voči ostatnej realite ako (ideálnu či verbálnu) schému voči jej (reálnemu) obsahu. Vzťah medzi skutočnosťou a názormi je čisto kauzálny, nie epistemologický. Existenciu jazyka ako faktu považuje za dôkaz existencie mimojazykových entít (hovorí, že dôkazom neexistencie čohosi by bolo len to, že by o tom neexistovala žiadna veta, hoci, pravda, na druhej strane je zrejmé, že existencia vety o niečom ešte nie je dôkazom existencie toho, o čom sa vypovedá). Naučiť sa a ovládať jazyk znamená byť v kontakte s mimojazykovou realitou.

Medzi všeobecnou povahou jazyka a reality je teda istá zhoda. V čom spočíva táto zhoda, je možné odhaliť sémantickou analýzou štruktúr prirodzeného jazyka. Je to transcendentálny predpoklad, podľa ktorého metafyzické otázky možno analyzovať nie cez významy slov či pojmov, ale cez tieto štruktúry.

S tým korešponduje názor, že väčšina našich názorov (viet) je pravdivá, pretože sme s realitou v kauzálnom kontakte. Fatálny omyl by bol podľa neho pre nás neinteligibilný a vôbec považuje za nesprávne špekulovať o tejto otázke. Analýzu vzťahu "schémy a obsahu" navrhuje nahradiť analýzou vzťahov medzi vetami nášho prirodzeného jazyka. Tieto vzťahy sú koordinované intenciou konajúceho agensa, používajúceho prirodzený jazyk.

V tejto súvislosti Davidson atakuje ideu konceptuálnej schémy (ktorou operoval i Quine a definoval ju ako množinu viet považovaných za pravdivé), na ktorej sa zakladá doktrína konceptuálneho relativizmu. Davidson navrhuje radšej uvažovať o jazykových schémach a o probléme ich úplnej či čiastočnej "(ne)prekladateľnosti". Dospieva k tomu, že niet nijakej neutrálnej či spoločnej schémy, na základe ktorej by sme mohli rozhodnúť o alternatívnosti jednotlivých schém. Zároveň však odmieta aj ideu, ktorá by sa mohla odvodzovať zo stanoviska radikálnej interpretácie, že potom vlastne musí existovať len jedna veľká schéma, v rámci ktorej všetci, čo používame daný jazyk, môžeme komunikovať a konať. Ak však v zásade niet navzájom nepreložiteľných prirodzených jazykov, tak by to mohlo predsa len znamenať, že všetci participujeme tak či onak na tej istej "schéme", keď spolu hovoríme a komunikujeme, čo je empirický fakt. Davidson napokon touto argumentáciou mieri za spor objektivizmu a relativizmu. Je skôr na strane Putnama, ktorý takisto vylučuje to, čo nazýva "hľadisko Boha", ale už nie tak na strane T. Nagela, ktorý predsa len pripúšťa "pohľad odnikadiaľ".¹

Táto doktrína sa niekedy nazýva "antirealizmus" (v protiklade k realizmu, ktorý výrazne reprezentuje napr. práve spomínaný T. Nagel), inokedy tiež "antireprezentacionalizmus" [5]. Zdôvodňuje sa tu téza, že pravdivosť našich výrokov nie je určovaná ich korešpondenciou s realitou.² Pravda je skôr niečo "naše", ľudské, čo potrebujeme k životu

1 "Názory sú pravdivé alebo nepravdivé, hoci nič nereprezentujú. Je dobré zbaviť sa reprezentácií a spolu s nimi korešpondenčnej teórie pravdy, pretože práve to, že si myslíme, že existujú reprezentácie, vyvoláva subjektivistické idey" ([9], 165-166).

2 V súčasnej americkej filozofii je frekventovaná kontroverzia realizmu a antirealizmu. "Antireprezentacionalizmus" je Rortyho neopragmatické "nové meno pre starú ideu", t. j. radikálny názor, že pravda nie je viac či menej správnym zrkadlením reality, jej reprezentáciou v jazyku, ale skôr naším ľudským nástrojom na činné vyrovnávanie sa so svetom.

a konaniu, ale my sami, nie realita mimo nás, si určujeme, čo budeme a čo nebudeme považovať za pravdivé či nepravdivé. Ak kritériom tohto skúmania nie je pre nás empiricistický partikularizmus, ako dokazoval Quine, tak ním nie je ani reprezentácia vôbec. Kritériá, ktoré potom zostávajú, sú logické podmienky (Tarski) a praktické intencie konania (Dewey).

Načrtli sme niektoré charakteristiky Davidsonovej filozofie ako transformácie analytickej tradície zvnútra. Ich dôsledkom je tiež, že sa nepokračuje v tvrdej línii scientizmu a filozofia sa viac približuje ostatným formám kultúry.

Prejdime teraz k Davidsonovej filozofii konania.

Donald Davidson vstúpil do diskusií o ľudskom konaní v anglo-americkej filozofii v situácii, keď dominovala nekauzálna koncepcia, reprezentovaná najmä prácami "post-wittgensteinovcov" (G. E. M. Anscombová, R. S. Peters, A. I. Melden, S. Hampshire, A. Kenny). Išlo o pokračovanie línie, ktorá sa napájala najmä z troch zdrojov: 1. tradičná volitívna teória bola v ruinách zásluhou združujúcej kritiky G. Rylea v jeho vplyvnej práci *The Concept of Mind* (1949)¹; 2. neskorý Wittgenstein kládol znepokojujúce otázky týkajúce sa samotného konceptu ľudského konania a ukazoval nové cesty jeho skúmania;² 3. v neposlednom rade tu pôsobil J. L. Austin svojimi minucióznymi analýzami vzťahu jazyka a konania.³

Slovom, "lingvistický obrat", tentokrát smerom k analýze prirodzeného jazyka - nech sa to zdá akokoľvek prekvapujúce - znamenal v päťdesiatych rokoch aj tematický obrat: najprv k problémom tzv. filozofie mysle (alebo pod iným názvom "filozofickej psychológie") a potom, či takmer zároveň a súbežne, k tomu, čo sa napokon zafixovalo ako "filozofia konania" (philosophy of action). Prakticky každý významnejší post-wittgensteinovský filozof sa zapojil do tejto diskusie (v Oxforde sa začalo hovoriť o "nových teleológoch"). Mnohí si uvedomili kontrast medzi kľúčovým významom konceptu konania nielen (tradične) pre etiku, ale aj pre humanistiku a sociálne vedy vôbec, ba i pre epistemológiu a metafyziku; na druhej strane o tomto pojme prevládli konfúzne predstavy, a to i napriek snahám psychológie o vedecké vysvetlenie ľudského konania,

-
- 1 Volitívna teória konania, podľa ktorej každý ľudský čin predchádza vôľou čiže aktom vôle, je veľmi starou teóriou. Ryle ju napadol kvôli logickej chybe tzv. nekonečného regresu, ktorý v sebe vraj skrýva: ak je totiž akt vôle tiež konaním, potom si vyžaduje ďalší akt ako svoju príčinu atď. Neskôr sa Rylve argumenty neukázali až také pevné a teória sa revitalizuje (napr. u W. Sellarsa). Oxfordský etik H. A. Prichard (zomrel 1947) sa tejto teórii tiež nikdy nevzdal a jeho práce sa študujú dodnes.
 - 2 Wittgenstein vo *Filozofických skúmaniach* formuloval napr. túto otázku, ktorá sa stala povestnou v analytickej filozofii konania: "Ale jedno nezabudnime: keď "dvíham svoje rameno", moje rameno sa dvíha. A tu vzniká problém: čo je to, čo ostane, keď od faktu, že dvíham svoje rameno, odpočítam fakt, že sa moje rameno dvíha?" ([10], 201). Ďalej, v *Modrých a hnedých knihách* (prvýkrát vyšli tlačou v r. 1958) Wittgenstein dokazuje zásadný rozdiel medzi kauzalitou a dôvodovou explanaťou.
 - 3 Ide najmä o tieto štúdie J. L. Austina: *A Plea for Excuses* (1956) a *Ifs and Cans* (1958), ako aj súbor prednášok *How to Do Things with Words* (1962).

preto sa problém konania javil ako určitý integratívny moment mnohých filozofických disciplín ([11], 2). Analytická filozofia svojimi metódami konceptuálnej a lingvistickej analýzy začala postupne odhaľovať povahu ľudského konania najmä prienikom do jej internej psychologickéj štruktúry, komponovanej zvlášť takými mentálnymi fenoménmi ako intencia, voľcia, motív, dôvod, túžba, domnienka atď. Pritom sa zaoberala takými klasickými problémami filozofie ako kauzalita, vzťah slobody, najmä slobodnej vôle a determinizmu, zodpovednosť, "slabosť vôle" (akrázia) atď. Mnoho úsilia sa venovalo objasneniu samotného konceptu konania, jeho odlíšeniu od iných foriem diania a pod. Príspevok analytickej filozofie v rozmedzí päťdesiatych až osemdesiatych rokov iste nie je v tomto smere jednoznačný a nekritizovateľný (najmä z iných filozofických východísk než sú jej vlastné), no nepochybne je to príspevok taký masívny, že sa dá sotva len tak ľahko prekročiť.¹ Zahŕňa taktiež významné pokusy o syntézu a ucelenie teórie konania (A. Danto, A. Goldman, L. Davis, M. Brand).

Z hľadiska typológie treba predovšetkým hovoriť kauzálnych a nekauzálnych teóriách konania.² Ku kauzálnym patria: 1. tradičná volitívna teória (vysvetľuje konanie z mentálnych aktov - volící); 2. mentálno-kauzálna teória (vysvetľuje konanie z mentálnych stavov a udalostí vôbec); a 3. teória agensa (vysvetľuje konanie z povahy agensa, ktorého chápe ako celostnú príčinu jeho vlastného konania). Nekauzálne teórie sú v podstate teóriami socialitu konania (vysvetľujú ho zo sociálneho kontextu, noriem, pravidiel, interakcie a pod.).

Mentálno-kauzálna teória (spolu s volitívnou, ktorú však možno považovať tiež za jej špecifický variant) je pravdepodobne najrozšírenejšou teóriou konania vôbec. Jej jadro spočíva v tom, že konanie (chápané prevažne ako fyzický akt, čo sa na druhej strane považuje za jeden z jej nedostatkov) je definované ako následok určitého mentálneho stavu, resp. udalosti v mysli agensa (hoci, pravda, môžeme tieto mentálne stavy a udalosti brať aj ako súčasť širšieho konceptu konania), napr. jeho túžby, chcenia, náklonnosti, pres-

1 Analytickej filozofii konania sa vyčíta najmä metodologický individualizmus (G. Floistad, pozri [11]), ďalej nedostatky v koncepcii kauzality a determinizmu (R. Tuomela, pozri [12]) či relatívne úzky prístup k problému, prejavujúci sa v koncentrácii výlučne na aspekt účelovosti v atomistickom modeli izolovaného agensa, čo nezohľadňuje interpersonálne intervencie do mechanizmov koordinácie konania, slovom jeho socialitu (J. Habermas, pozri [13], 273-274). Táto absencia sociologického pohľadu na ľudské konanie dáva podľa Habermasa len nízku relevanciu analytickým intencionalistickým či kauzálnym teóriám vo vzťahu k metodológii sociálnych vied. Na margo takejto kritiky možno uviesť: 1. je pravdivá len sčasti, pretože v tradícii neskorého Wittgensteina, ktorú rozvíjali ďalej napr. von Wright, ďalej P. Winch a iní, je tento aspekt zastúpený; 2. koncept a problém sociálneho konania je relatívne samostatnou tematikou, ktorú možno skúmať aj nezávisle od konceptu individuálneho konania, čo závisí od metodológie, ktorú zvolíme (holizmus versus individualizmus), hoci lepšie asi je pokúšať sa o ich zjednotenie; 3. analýza individuálneho konania a jeho vnútornej psychickej štruktúry je (aj ako relatívne samostatná) relevantná zase pre humanistiku (antropológiu), etiku, právo a psychológiu, ak už nie priamo pre sociológiu, a v tom je jej opodstatnenie.

2 Podrobný rozbor a charakteristiku teórií konania podáva R. Tuomela [12].

vedčenia, viery, domnienky atď. Davidson zaviedol pre všetky tieto mentálne fenomény súhrnný termín "pro-attitude", teda čosi ako "pozitívny postoj" ("proaktívny postoj") alebo len jednoducho "postoj" ([14], 4). Tento je podľa neho doplnený druhou zložkou, "belief", teda "domnienkou" (alebo aj vierou, presvedčením v menej probabilistickej verzii prekladu), a spolu utvárajú "primary reason" teda "primárny dôvod", prípadne len jednoducho "dôvod" konania ([14], 3-19).¹

Slovo "dôvod" je celkom bežným termínom nášho prirodzeného jazyka, ktorým operujeme v súvislosti s naším vlastným konaním, resp. konaním iných ľudí. Prítom dôvody najčastejšie zamieňame za motívy a celkom intuitívne ich považujeme aj za príčiny konania (napr. veta "Aký racionálny dôvod si mal, aby si to vykonal?" sa chápe v zmysle "Prečo si to vykonal?"). O konkrétnych dôvodoch konkrétnych činov hovoríme však nájmä vtedy, ak chceme nejaké konanie interpretovať, "zdôvodňovať" alebo aj ospravedlniť (tu je zase známy výrok, že "dôvody sa nájdu vždy"...). Davidson nazýva takéto spôsoby interpretácie konania celkom priliehavo "rationalization", teda "racionalizáciou" ([14], 3). Potiaľ tu niet vážnej kontroverzie, ťažkosti nastávajú, keď chceme nejako argumentovať v otázke, či dôvody sú (alebo môžu byť) aj príčinami nášho konania?²

Davidson, napriek opačným tendenciám vo filozofii konania odpovedá na túto otázku kladne. Vyvracia rozšírený argument, tzv. argument konceptuálnej (logickej) väzby, založený na Humovej koncepcii kauzality, podľa ktorého je medzi dôvodmi a konaním logicky nevyhnutný vzťah, preto tu nemôže ísť o kauzálny vzťah. Naopak, Davidson dokazuje, že ak aj dôvod existuje, nemusíme ešte podľa neho konať - rozlišuje teda medzi: 1. mať dôvody "a" konať, pričom možno mať isté dôvody a konať inak, resp. podľa iných dôvodov. V tomto prípade dôvody zdôvodňujú konanie, i keď ho nezapríčiňujú. 2. Konať, "pretože" máme dôvody, t.j. konať kvôli týmto dôvodom. Dôvody tu nielen vysvetľujú konanie, ale ho aj zapríčiňujú, pretože agens konal kvôli týmto dôvodom, t.j. dôvody boli príčinami jeho konania. Dôvody teda môžu byť príčinami konania, a to vtedy, ak na základe nich človek skutočne koná. V takom prípade možno odpovedať na kauzálnu otázku "Prečo si to vykonal?" vetou "Lebo som na to mal také a také dôvody". Toto "lebo", resp.

1 Davidson podal svoju koncepciu konania v koncentrovanej podobe v piatich štúdiách z rokov 1963-1978, ktoré predstavujú prvú časť jeho *Essays* [14], teda asi na 100 stranách. Dotýka sa tu všetkých základných otázok filozofie konania: konceptu konania, kauzality a explanácie konania, intencionality, akrazie a slobody konania. Štúdie na seba nadväzujú aj v tom, že závery každej sú východiskom pre ďalšiu, avšak každá nasledujúca štúdia je do určitej miery korekciou predošlej. Davidson ani neskôr neprestal dopracúvať tento bohatý konceptuálny materiál (pozri [1] a [2]).

2 Problém príčin ľudského konania a ich vysvetlenia je vari najnepoddajnejším problémom celej teórie konania, a zrejme i preto doposiaľ nie je uspokojivo vyriešený. Na otázku "Prečo niekto niečo vykonal?" možno dať množstvo odpovedí; existuje teda toľko konkrétnych a jednotlivých príčin, koľko je jednotlivých konkrétnych činov. Systematizácia, klasifikácia a typologizácia týchto príčin (čo samozrejme predpokladá určité zjednotenie sa na samotnom koncepte príčiny), ako aj logiky vzťahov medzi nimi je stále predmetom diskusií (pozri napr. Honderich, T.: *A Theory of determinism*. Oxford, Clarendon Press 1988, s. 209-260).

pretože podľa Davidsona znamená kauzálny nexus. Pravda, primárny dôvod je nevyhnutným, ale nie (vždy) dostatočným dôvodom aktuálneho konania.

Ak sú však dôvody (presnejšie, môžu byť) príčinami konania, to neznamená, že explanácia konania dôvodmi ako príčinami má metodologicky takú istú povahu ako kauzálna explanácia v prírodných vedách. V tejto súvislosti Davidson ponúka ďalšie dve významné tvrdenia. 1. na explanáciu ľudského konania nemožno aplikovať napr. Hempelov-Popperov model, no i napriek tomu je možná v prvom prípade kauzálna explanácia. 2. explanácia v dôvodovej terminológii (označovaná aj ako "folk-psychológia") je rovnako legitímna ako vedecká explanácia v termínoch napr. neurofyziológie, pričom prvá sa nedá redukovat' na druhú.

Davidson sa snaží dôsledne aplikovať kauzálny prístup aj pri analýze ďalších aspektov problému konania,¹ i keď si uvedomuje (a postupne stále viac) ťažkosti a úskalia s tým spojené. Ak napr. platí kauzálna teória, tak nie je jednoduché objasniť, ako je možná tzv. "slabosť vôle" (akrázia) a predovšetkým ako je možná sloboda konania. Aby sa vyrovnal s týmito otázkami, venoval im ďalšie samostatné štúdie ([14], 21-42, 63-82).

Problém akrázie je filozoficky práve taký atraktívny ako kontroverzný.² Akrázia sa javí ako čosi paradoxné, až absurdné, najmä z hľadiska intencionality ľudského konania, pri ktorej sa predpokladá, že človek vedome a úmyselne vykoná iba to, čo chce a čo si zvolil na základe rozumovej úvahy a k čomu dospel ako k najsprávnejšiemu konaniu. Filozofi však už od Platóna krútili hlavami nad týmto problémom a snažili sa prísť na to, čo je za tým, že človek, *Animal Rationale*, i napriek tomu koná vedome inak, než považuje za najsprávnejšie. Aristoteles napríklad hovoril v tejto súvislosti o "nezdržanlivosti", ale boli i takí, ktorí toto všetko považovali za pseudoprávny problém (E. J. Lemmon). Podľa Davidsona tu však ide o konanie v protiklade k vlastnej mienke či domnienke ("belief") o tom, čo by bolo najlepšie vykonať. Nazýva to tiež "incontinent", teda "nemierne" či "nestriedme" konanie ([14], 21). Z hľadiska kauzality je toto zvláštny fenomén, pretože ak sú dôvody príčinami, tak by malo platiť, že najpádnejšie dôvody budú aj najmocnejšími príčinami nášho konania. Avšak akratické konanie je fakt, nech sa už vysvetľuje akokoľvek. Davidson rieši toto úskalie kauzálnej teórie tak, že dokazuje, že dôvod, ktorý je kauzálna najpôsobivejší, nemusí byť totožný s dôvodom, ktorý agens považuje za najlepší pre svoje konanie. Toto riešenie však plodí ďalší problém (ako je to už u Davidsona zvykom), ktorý treba analyzovať, a síce problém "self-deception", teda problém "sebaklamu".³

-
- 1 Kauzálny koncept konania Davidson ďalej umocňuje v štúdiu o agencii ([14], 43-62), ktorú definuje ako kauzáciu udalosti činom, ktorého pôvodcom je ľudský agens ([14], 48). Konanie je vlastne intencionálna agencia na rozdiel od diania, ktoré je len stávaním sa (udalosťou, príhodou).
 - 2 Jeho podrobnú analýzu pozri napr. v prácach: Dunn, R.: *The Possibility of Weakness of Will*. Indianapolis, Hackett, IND, 1987 a Gosling, J.: *Weakness of the Will*. Londýn a New York, Routledge 1990.
 - 3 Tomuto problému sa venuje Davidson v štúdiu *Deception and Division* ([1], 138-148).

Oveľa vážnejším argumentom uplatňovaným voči kauzálnej teórii než problém ak-rázie je problém slobody konania. Davidson aj tu argumentuje, že samotné slobodné konanie je kauzálnym faktorom či "silou", "causal power" ([14], 63) agensa, t. j. jeho schopnosťou alebo "mocou" spôsobovať svojím konaním zmeny v dôsledku nejakej vlastnej vnútornej zmeny. Davidson skúma podmienky takéhoto konania a nachádza ich v intencionalite.

Davidsonova koncepcia intencionality zaznamenala vari najväčšie zmeny. Zatiaľ čo v prvej štúdii ([14], 3-19) intenciu v konaní nepovažuje za samostatnú mentálno-kauzálnu entitu a splyva mu s dôvodmi, neskôr si uvedomuje, že intencionálne konanie nestačí vysvetľovať len dôvodmi, ale je potrebné explicitne zaviesť koncept intencionality, ktorý zahŕňa prinajmenšom tri aspekty (tak, ako ich vyčlenila už G. E. M. Anscombová): 1. konať s určitým úmyslom, 2. konať úmyselne a 3. zamýšľať určité konanie. Najmä tento tretí aspekt, t. j. problém "budúcich intencií" sa nedá uspokojivo interpretovať na báze modelu, ktorý predtým Davidson podal ([14], 3-19). Aristotelovská schéma praktického usudzovania, ktorú Davidson vlastne reprodukoval, nepostačuje; intencia ako zvláštny druh úsudku stojí ešte medzi dôvodmi a vlastným činom. K tomuto záveru doviedlo Davidsona uvedomenie si faktu, že existujú aj intencie, po ktorých nenasleduje konanie bezprostredne, prípadne nasleduje až po určitom čase. "Čistú" intenciu potom definuje ako bezpodmienečný hodnotiaci úsudok o tom, že určité konanie je žiadúce ([14], 99). Pravda, tento koncept intencie bol ďalšou výzvou pre kritické filozofické skúmanie.¹

Pokúsili sme sa aspoň v hrubých kontúrach predstaviť niektoré charakteristiky diela jedného z najplyvnejších súčasných filozofov anglo-amerického sveta, filozofa, ktorý zaiste ešte nepovedal svoje posledné slovo. Bude treba ešte vykonať veľa práce (prekladateľskej, editorskej i vlastnej filozoficko-analytickej), aby sa slovenská filozofia napojila na zdroje, od ktorých bola v minulosti viac či menej izolovaná. Tento príspevok, ktorý prvý krát predstavuje Donalda Davidsona našej filozofickej obci by vari mohol tiež poslúžiť ako malý impulz pre tematické obohatenie našich filozofických výskumov najmä v oblasti problematiky ľudského konania. A to i napriek tomu, že čítanie Davidsona je tvrdá robota.

LITERATÚRA

- [1] LEPORE, E. - MCLAUGHLIN, B. (vyd.): *Actions and Events. Perspectives on the Philosophy of D. Davidson*. Oxford 1985.
- [2] VERMAZEN, B. - HINTIKKA, M. B. (vyd.), *Essays on Davidson. Actions and Events*. Oxford 1985.
- [3] DAVIDSON, D.: *Inquires into Truth and Interpretation*. Oxford, Clarendon Press 1984.
- [4] QUINE, W. V.: Dve dogmy empiricismu. In: *Filozofia* 47 (1992), č. 8, s. 485-499.
- [5] RORTY, R.: *Objectivism, Relativism, and Truth*. Cambridge, Cambridge University Press 1991.
- [6] RIŠKA, A.: Súčasná americká filozofia: pohľad zvnútra. In: *Filozofia* 45 (1990), č. 6, s. 641-651.

1 Systematickú kritiku Davidsonovej koncepcie intencie podáva M. Bratman ([1], 14-28) i ďalší ([1], 29-59). Analyzuje ju tiež španielsky filozof C. J. Moya vo svojej monografii *Philosophy of Action*. Oxford, Polity Press 1990, s. 145-157.

- [7] DAVIDSON, D.: A New Basis for Decision Theory. In: Theory and Decision, 18 (1985), s. 87-98.
- [8] DAVIDSON, D.: Toward a Unified Theory of Meaning and Action. In: Grazer Philosophische Studien, 1980, č. 11, s. 1-12.
- [9] DAVIDSON, D.: The Myth of the Subjective. In: M. Krausz (vyd.): Relativism: Interpretation and Confrontation. Notre Dame, Ind., University of Notre Dame Press 1989.
- [10] WITTGENSTEIN, L.: Filozofické skúmania. Bratislava, Pravda 1979.
- [11] FLOISTAD, G. (vyd.): Contemporary Philosophy. A New Survey. Zv. 3., Philosophy of Action. Hág, M. Nijhoff 1982.
- [12] TUOMELA, R.: A Theory of Social Action. Dordrecht, D. Reidel 1984.
- [13] HABERMAS, J.: The Theory of Communicative Action. Zv. 1. Boston, Beacon Press 1984.
- [14] DAVIDSON, D.: Essays on Actions and Events. Oxford, Oxford UP 1982.

I wish to thank Professor Davidson for his kind response to my inquiries and for the permission to insert some data from his CV into this paper.

Emil Višňovský

PhDr. Emil Višňovský, CSc.

Kabinet sociálnej a biologickej komunikácie SAV

Dúbravská 9

813 64 Bratislava

SR